

NOTĂ SINTACTICĂ DESPRE CONSTRUCȚIILE PSEUDO-RELATIVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

1. Introducere

În limbile romanice, verbele de percepție pot selecta un complement propozițional care prezintă trăsăturile formale ale unei construcții relative:

- (1) a. Ho visto **Gianni che correva** (it.).
b. J'ai vu **Jean qui courait** (fr.).
c. He visto **a Juan que corria** (sp.).

Complementele verbelor de percepție au funcția discursivă de prezentare a unei entități noi într-un discurs dat și de exprimare a unei informații noi despre acea entitate. Aspectul care pune probleme în privința interpretării acestor construcții este faptul că într-o formă utilizată de obicei pentru introducerea în discurs a unui argument de tip entitate se introduce un argument de tip eveniment. Așadar, evenimentele sunt „deghizate” în entități. Construcțiile de sub (1a–c) poartă numele de *pseudo-relative* (vezi Burzio 1986, Guasti 1993, Cinque 2005), pentru că, deși formal sunt introduse prin conectori relativi, se deosebesc structural de relativele propriu-zise.

Trăsăturile sintactice ale propozițiilor *pseudo-relative* pot fi rezumate astfel:

- (i) construcțiile au organizare de tip CP (subordonată);
- (ii) NP inițial este întotdeauna coindexat cu subiectul din subordonată;
- (iii) NP inițial poate fi nume propriu (trăsătură exclusă pentru antecedentul unei relative restrictive);
- (iv) verbul din matrice este un verb de percepție: *a vedea, a zări, a auzi, a simți* sau asimilat cu acestea, un verb care desemnează un tip de descoperire: *a găsi, a întâlni, a descoperi, a surprinde, a observa, a remarca* etc., prin care interlocutorul este chemat să conștientizeze prezența unei entități; de asemenea, în matrice poate apărea și o interjecție cu sens prezentativ;
- (v) subordonata este un predicat de tip *eveniment*;
- (vi) fiind vorba despre percepția imediată a unui eveniment, trăsăturile temporale, modale și aspectuale ale complementului propozițional sunt dependente de trăsăturile aferente din matrice.

Pentru limbile care cunosc tipul *che/qui/que*, s-au propus diverse soluții de interpretare:

- (a) subordonata este un constituent de tip CP cu NP ridicat în Spec CP; este o *small-clause* complexă;
- (b) subordonata este o relativă propriu-zisă, modificator al nominalului plasat în poziție de complement direct al verbului de percepție (pentru o sinteză a

acestor interpretări, vezi Barron 2000, p. 12–14; Alboiu–Hill 2013, p. 279); subordonata este o relativă fără deplasarea elementului *wh-*, care funcționează ca predicat secundar (relativă prezentativă) (Lambrecht 2000).

2. Există pseudo-relative în limba română?

2.1. Construcții „relative” echivalente cu construcțiile gerunziale

În paralel cu construcția pseudo-relativă, limbi romanice ca franceza, spaniola, portugheza braziliană utilizează și construcții gerunziale sau infinitivale (Niculescu 2013, p. 70; Nicula 2013, p. 325). Româna are la dispoziție pentru aceste contexte fie construcții cu gerunziu (2a), fie construcții cu complementizatorul *că* (2b) sau cu conectorul *cum* (2c) (GR 2013, p. 88, 226–227).

- (2) a. L-am văzut pe Ion **fugind**.
 b. L-am văzut pe Ion **că fugea**.
 c. L-am văzut pe Ion **cum fugea**.

În vreme ce pentru gerunziul complement al unui verb de percepție în limba română s-au propus diferite interpretări: *propoziție gerunzială completivă directă* (Caragiu 1957, p. 73–74), *atribut pe lângă complementul direct al verbului regent* (Sandfeld–Olsen 1936, vol. I, p. 292), *atributiv* (GLR 1966, vol. II, p. 190), *acuzativ predicativ* (Tiktin 1945, p. 186–188), *predicativă suplimentară* (Edelstein 1972, p. 99), *construcție complexă* (Pomian 2008, p. 176), subordonata cu complementizator nu pune probleme de interpretare, ea având structura „prototipică” a unei predicatii suplimentare realizate propozițional (GALR 2008, p. 310).

Ne propunem în cele ce urmează să examinăm statutul construcției cu conectorul *cum*, din perspectiva încadrării ei sintactice (relativă propriu-zisă, pseudo-relativă sau o a treia variantă de interpretare).

Remarcăm că opțiunea românei pentru conectorul adverbial *cum* pare a avea o motivație pragmasemantică: sensul modal al adverbului *cum* este estompat, în favoarea unei semnificații aspectuale, similare cu a gerunziului. Cu toate acestea, vom vedea în situațiile de mai jos că echivalența cu gerunziul nu este posibilă decât în anumite condiții.

În exemplele de sub (3), am plasat în poziția celui de-al doilea complement al verbului de percepție o subordonată introdusă prin *cum* (3a) și o construcție gerunzială (3b). Exemplele de sub (3c, d) – variante cu dislocare ale construcțiilor de sub (3a, b) – pun însă în evidență faptul că, din punct de vedere sintactic, cele două structuri sunt diferite.

- (3) a. Am văzut [_{CP}**cum venea spre noi o mașină albă**].
 b. Am văzut [_{VP}**venind spre noi o mașină albă**].
 c. [_{CP}**Cum venea spre noi o mașină albă**]_i, **asta**_i am văzut.
 d. *_i[_{VP}**Venind spre noi o mașină albă**]_i, **asta**_i am văzut.

În cazul dislocării construcției gerunziale, se obține o construcție agramaticală, semn că interpretarea VP de sub (3b) drept complement al verbului de percepție nu este corectă. Constatăm că echivalența sintactică se menține numai în cazul în care construcția gerunzială, respectiv cea cu conectorul *cum* modifică un nominal în poziția celui de-al doilea complement al verbului de percepție:

- (4) a. Am văzut o mașină albă [_{CP}**cum venea spre noi**].
 b. Am văzut o mașină albă [_{VP}**venind spre noi**].
 c. [_{NP}O mașină_i albă [_{CP}**cum venea spre noi**]], **asta_i** am văzut.
 d. [_{NP}O mașină_i albă [_{VP}**venind spre noi**]], **asta_i** am văzut.

Plasarea grupului verbal gerunzial și a subordonatei introduse prin *cum* într-o construcție scindată conduce, de asemenea, la un contrast de gramaticalitate (5a, b), care se neutralizează însă în (5c, d), unde grupurile VP și CP au statut de modificator.

- (5) a. **Ceea ce** am văzut a fost [_{CP}**cum venea spre noi o mașină albă**].
 b. ***Ceea ce** am văzut a fost [_{VP}**venind spre noi o mașină albă**].
 c. **Ceea ce** am văzut a fost [_{NP}O mașină albă [_{CP}**cum venea spre noi**]].
 d. **Ceea ce** am văzut a fost [_{NP}O mașină albă [_{VP}**venind spre noi**]].

Exemplele (6a, b) pun în evidență (a) simetria dintre subiectul NP [+uman] și subiectul NP inanimat: spre deosebire de construcția gerunzială cu subiect inanimat (3b), cea cu subiect [+uman] este agramaticală (6b), în vreme ce contrastul nu afectează deloc construcția cu conectorul *cum*.

- (6) a. Am văzut [_{CP}**cum Ion fura ceva din vestiar**].
 b. *Am văzut [_{VP}**furând Ion ceva din vestiar**].

Construcția gerunzială devine gramaticală numai în contexte în care NP [+uman] este ridicat în poziția de obiect direct al verbului de percepție (7a):

- (7) a. **L_i**-am văzut [_{NP}**pe Ion_i** [_{VP}**furând t_iceva din vestiar**]].
 b. **L_i**-am văzut [_{NP}**pe Ion_i** [_{CP}**cum fura t_iceva din vestiar**]].

Aplicarea testului dislocării și al scindării asupra acestor construcții arată că dislocarea construcțiilor cu ridicare este perfect posibilă, în ambele variante (cu gerunziu și cu subordonata introdusă prin *cum*), în vreme ce scindarea conduce fie la un enunț agramatical (8c), fie la un enunț mai puțin acceptabil (8d). Scindarea este posibilă numai în cazul în care nominalul este subiect în subordonată (8e), deci în contexte fără ridicare.

- (8) a. Pe Ion furând/cum fura ceva din vestiar, **asta** am văzut.
 b. Pe Ion furând/cum fura ceva din vestiar **I**-am văzut.
 c. ***Ceea ce** am văzut a fost [_{pe} Ion furând ceva].
 d. ?**Ceea ce** am văzut a fost [_{pe} Ion cum fura ceva din vestiar].
 e. **Ceea ce** am văzut a fost [_{cum} fura Ion ceva din vestiar].

Putem conchide așadar că, în română, tiparul de construcție „prezentativă” echivalentă cu pseudo-relativele este reprezentat de construcția gerunzială. Tiparul cu conector subordonator *cum* se apropie de pseudo-relative prin natura propozițională a constituentului încadrat sub nodul verbal de percepție, însă are o organizare diferită de echivalentele romanice. Am văzut că gramaticalitatea construcțiilor cu gerunziu depinde de ridicarea nominalului subiect din VP în matrice, așadar, în română, saturarea valenței centrului verbal (verb de percepție) se face prin nominal. Am remarcat însă că, în cazul construcției „(pseudo-)relative” introduse prin *cum*, gramaticalitatea nu este influențată de ridicarea constituentului nominal. O explicație poate fi faptul că, în construcțiile în care conectorul *cum* introduce subordonate dependente de un verb de percepție, are statutul unui constituent funcțional, deci este un complementizator și nu un cuvânt relativ. Această idee este susținută și de contrastul dintre (8d) și (8e), care arată echivalența construcției cu o construcție conjuncțională: Ceea ce am văzut a fost [**că** Ion fura ceva din vestiar]. Cuvântul „relativ” din aceste structuri nu este, așadar, un relativ propriu-zis, ci este un constituent funcțional.

2.2. Alte construcții prezentative „relative”

În vecinătatea unor verbe de percepție, româna utilizează și alte tipare de construcții introduse prin *cum*, care nu au ca echivalent o construcție gerunzială. Idiosincrazia pare să nu fie influențată de semantica verbului din subordonată, pentru că, în subordonata introdusă prin *cum*, pot apărea fie verbe de mișcare (9a, b), fie verbe statice (9c, d):

- (9) a. O urmări un timp [**cum se foiește prin cameră**]/*[foindu-se prin cameră].
 b. Ia auzi-o [**cum se cutremură**]/*[cutremurându-se].
 c. Ei ne privesc [**cum rămânem în picioare**]/*[rămânând în picioare].
 d. O țară întreagă se uită [**cum autorităților nu le pasă**]/*[nepăsându-le autorităților].

În exemplele de sub (9) nu este posibilă nici substituția lui *cum* prin complementizatorul *că*, semn că aceste construcții sunt diferite de cele examinate *supra* (2.1).

Pe lângă verbele de „monitorizare” vizuală directă, și verbele de monitorizare indirectă (*a filma, a fotografia*) (10a) sau verbe *sentiendi*, de „monitorizare”² a unor stări ale locutorului (10b) pot avea compliniri propoziționale cu conectorul *cum*:

- (10) a. Vin să filmeze [**cum trecem cu bărcile**].
 b. Simți [**cum îi scade pulsul**].

Substituția cu gerunziul este posibilă numai în condițiile ridicării subiectului din (10a) în poziție de obiect (11a), dar pentru verbe *sentiendi*, efectul este diferit (11b).

- (11) a. Vin să **ne** filmeze [**trecând cu bărcile**].
 b. *Îl simți [**scăzându-i pulsul**].

În română sunt acceptabile și enunțuri exclamative, marcate afectiv, care pot fi considerate (în sens larg) „prezentative“. Acestea au o funcție modală apreciativă (și exclamativă), dar care conține și o componentă persuasivă: locutorul încearcă să-și convingă interlocutorul că părerea sa despre entitatea respectivă este corectă (12a, b). Adesea, matricea este o interogativă retorică (12c).

În nici unul dintre aceste contexte nu este posibilă substituția cu gerunziul sau cu construcția conjuncțională cu *că*, fără denaturarea sensului prezentativ.

- (12) a. Uite-l **cum minte!**/*Uite-l **mințind!**?/Uite-l **că minte!**
 b. Auzi-o cum vorbește!/*Auzi-o **vorbind!**?/Auzi-o **că vorbește!**
 c. O auzi cum vorbește?/?O auzi **vorbind?**?/O auzi **că vorbește?**

3. Concluzii

Tiparele de construcții „prezentative” echivalente cu pseudo-relativele în limba română sunt construcțiile gerunziale și cele cu conectorii *că* și *cum*. Aparent, prezența cuvântului relativ – *cum* – ar justifica încadrarea construcțiilor respective în clasa pseudo-relativelor. Tiparul românesc cu conector subordonator *cum* se apropie însă de pseudo-relative numai prin natura propozițională a constituentului încastrat sub nodul verbal de percepție, dar are o organizare diferită de a pseudo-relativelor din limbile romanice. Testele de substituție ne-au arătat că, în structurile prezentative echivalente cu gerunziul și cu subordonatele introduse prin *că*, avem de-a face cu un *cum* cu statut de constituent funcțional, deci complementizator și nu relativ. Am arătat în secțiunea 2.2. că relatorul *cum* își păstrează calitatea de cuvânt relativ în anumite construcții prezentative, dar aceste construcții nu pot fi echivalente cu gerunziul sau cu construcția conjuncțională, așadar nu au statutul pseudo-relativelor (vezi și Alboiu–Hill 2013, p. 296, care conchid că în română, în construcțiile în care verbele de percepție sunt urmate de un nominal în acuzativ, subordonatele nu sunt pseudo-relative, ci se califică drept predicății secundare).

În concluzie, o deosebire între construcțiile pseudo-relative din limbile romanice și echivalentele din română constă în felul în care se face identificarea entității reprezentate de nominal: în pseudo-relativele din limbile romanice, entitatea este inactivă cognitiv în discurs, ea este introdusă în câmpul de percepție a unui subiect perceptor prin intermediul acțiunii pe care o desfășoară; în pseudo-relativele din română, entitatea este obligatoriu adusă în universul de discurs și apoi conectată cu evenimentul printr-un mecanism de reorganizare sintactică; de aceea, în română, toate aceste construcții au statutul sintactic al unor predicății secundare.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Alboiu–Hill 2013 = G. Alboiu, V. Hill, *On Romanian Perception Verbs and Evidential Syntax*, în RRL, LVIII, 2013, nr. 3, p. 275–298.
 Barron 2000 = J. Barron, *The morphosyntactic correlates of finiteness*, în M. Butt, T. Holloway King (eds), *Proceedings of the LFG00 Conference*, CSLI Publications, Berkeley, 2000; <http://csli-publications.stanford.edu> (accesat 06.05.2011), p. 1–19.

- Burzio 1986 = L. Burzio, *Italian Syntax. A Government-Binding approach*, D. Reidel publishing Company, Dordrecht, 1986.
- Caragiu 1957 = M. Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în Al. Graur, J. Byck (eds), *Studii de gramatică*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1957, p. 61–89.
- Cinque 2005 = G. Cinque, *Italian Syntax and Universal Grammar*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- Edelstein 1972 = F. Edelstein, *Sintaxa gerunziului românesc*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972.
- GLR 1966 = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Morfologia*; vol. II. *Sintaxa*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei R.S.R., București, 1966.
- GALR 2008 = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*; vol. II. *Enunțul*. Tiraj nou, revizuit, Editura Academiei Române, București, 2008.
- GR 2013 = *The Grammar of Romanian*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- Guasti 1993 = M. T. Guasti, *Causative and Perception Verbs. A Comparative Study*, Rosenberg & Sellier, Torino, 1993.
- Lambrech 2000 = K. Lambrecht, *Prédication seconde et structure informationnelle: La relative de perception comme construction présentative*, în „Langue française”, nr. 127, p. 49–66.
- Nicula 2013 = I. Nicula, *The Romanian Verbs of Perception vedea and auzi. Between Direct and Indirect Perception*, în RRL, LVIII, 2013, nr. 3, p. 313–327.
- Niculescu 2013 = D. Niculescu, *Particularități sintactice ale limbii române din perspectivă tipologică. Gerunziul*, Editura Academiei Române, București, 2013.
- Pomian 2008 = I. Pomian, *Construcții complexe în sintaxa limbii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
- RRL = „Revue roumaine de linguistique”, I, 1965 și urm.
- Sandfeld–Olsen 1936 = K. Sandfeld, H. Olsen, *Syntaxe roumaine*, vol. I, E. Droz Paris, 1936; vol. II–III, Munksgaard, Copenhagen, 1960, 1962.
- Tiktin 1945 = H. Tiktin, *Gramatica română. Etimologia și sintaxa*. Ediția a III-a revăzută de I.-A. Candrea, Editura Tempo, București, 1945.

SYNTACTIC NOTE REGARDING THE PSEUDO-RELATIVE
CONSTRUCTIONS IN ROMANIAN
(Abstract)

In Romanian, verbs of perception can take two arguments, a NP subject and a direct object realized as either a definite nominal or as a clausal argument (introduced by the complementizers *că*, *să*, or introduced by a relative word – *cum*) (GR 2013: 88; 226-7). The paper approaches the syntactic status of the clausal argument of certain verbs of perception, introduced by *cum*. The paper attempts to demonstrate that in Romanian, unlike other Romance languages, the construction that parallels the gerund in the context of a verb of perception is neither a perfect equivalent of the gerund, nor a (pseudo-)relative clause, but a small clause introduced by the complementizer *cum* (which is homonymous with the *wh*-word *cum*).

Cuvinte-cheie: *construcții pseudo-relative, limba română, verbe ale percepției, gerunziul, complementizatorul cum.*

Keywords: *pseudo-relative constructions, Romanian language, verbs of perception, the gerund, the complementizer cum.*

*Universitatea „Transilvania”
Brașov, str. Universității, 1*